

«Марко
Ротчицькицький
ПОЩУЧОМУ ВЕЛІННЮ...»

бібліотека українського мистецтва

uartlib.org

Марко Лукич Кропивницький — видатний український письменник-драматург. Він створив багато хороших п'єс для дорослих, і хоч написані вони у другій половині ХІХ та на початку ХХ століття, глядачі досі охоче дивляться їх.

Наприкінці свого життя М. Кропивницький деякий час живе на селі. Тут він подружився з селянськими дітьми, багато дбав про їхнє навчання, організовував дитячі вистави. Тоді ж він і написав кілька дитячих п'єс.

Одну з його п'єс для дітей — казку «По щучому велінню» — ти прочитаєш у цій книжці. Драматург створив її за мотивами народних казок про двох братів — дурника і розумного. Ти переконаєшся, що «дурник» Хома насправді чесна, скромна і весела людина. Чарівну силу, якою Хому за його доброту наділив перехожий дідок, він використовує тільки на користь людям.

П'єсу «По щучому велінню» вперше поставив дитячий самодіяльний театр під керівництвом самого драматурга.

Прочитавши цю казку, напиши нам, чи сподобалась вона тобі, чи хороші малюнки зробив художник. Будемо дуже вдячні тобі за це.

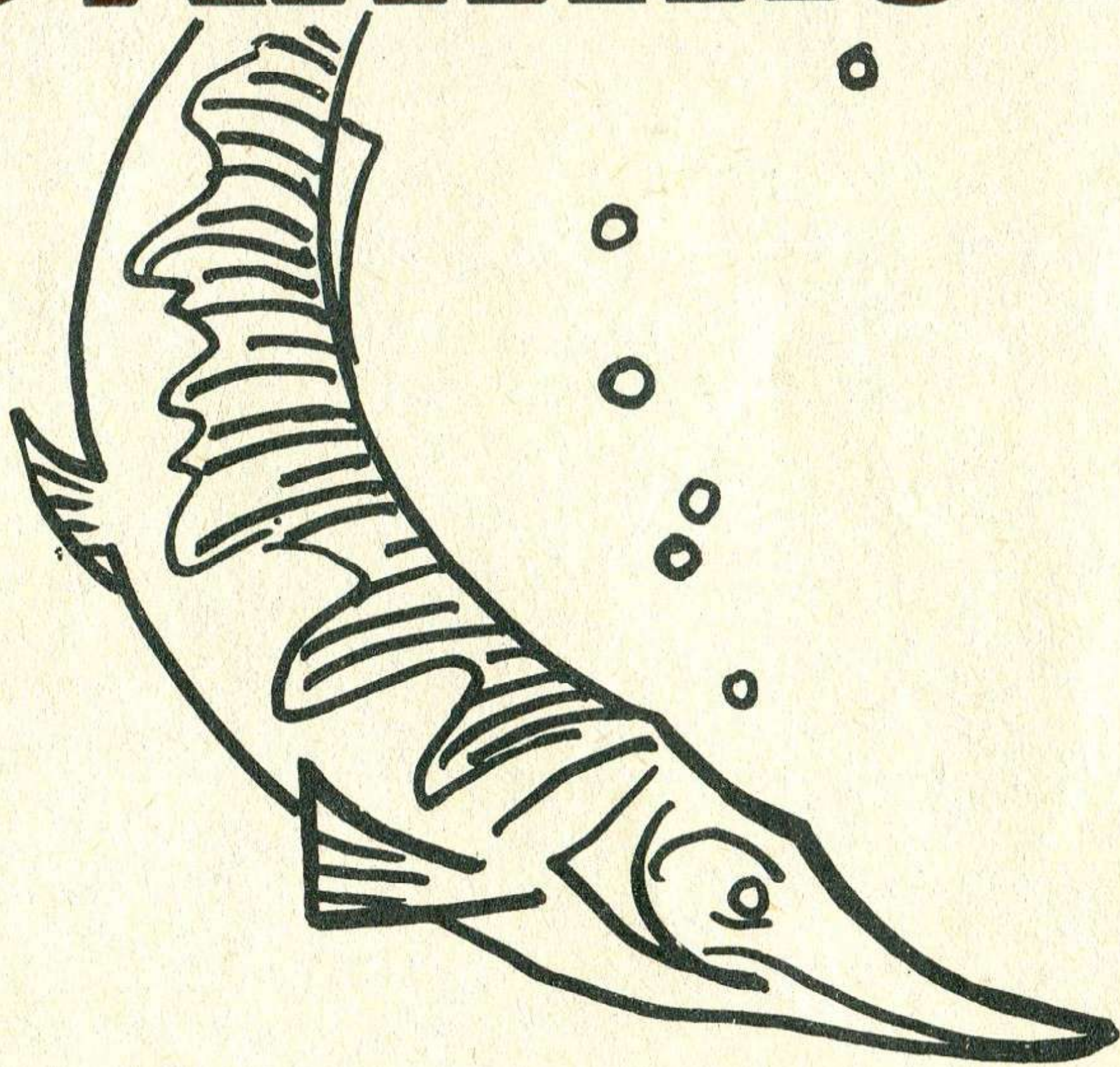
Не забудь, що наша адреса: м. Київ, вул. Кірова, 34. Видавництво «Веселка».

Малюнки А. БАЗИЛЕВИЧА

ВИДАВНИЦТВО ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ „ВЕСЕЛКА“
Київ 1967

Марко Кропивницький

„ПОЩУЧОМУ
ВЕЛІННЮ..“

КАЗКА
ДЛЯ ДІТЕЙ У ТРЬОХ ДІЯХ

ЛИЦЕДІЇ:

БАТЬКО.

МАТИ.

ГАВРИЛО

ХОМА

ЇХ СИНИ.

ГАЛЬКА, ДІВЧИНА.

ЗАХОЖИЙ ДІД (СТАРЕЦЬ).

СМІХОТВОР.

ВІСНИК.

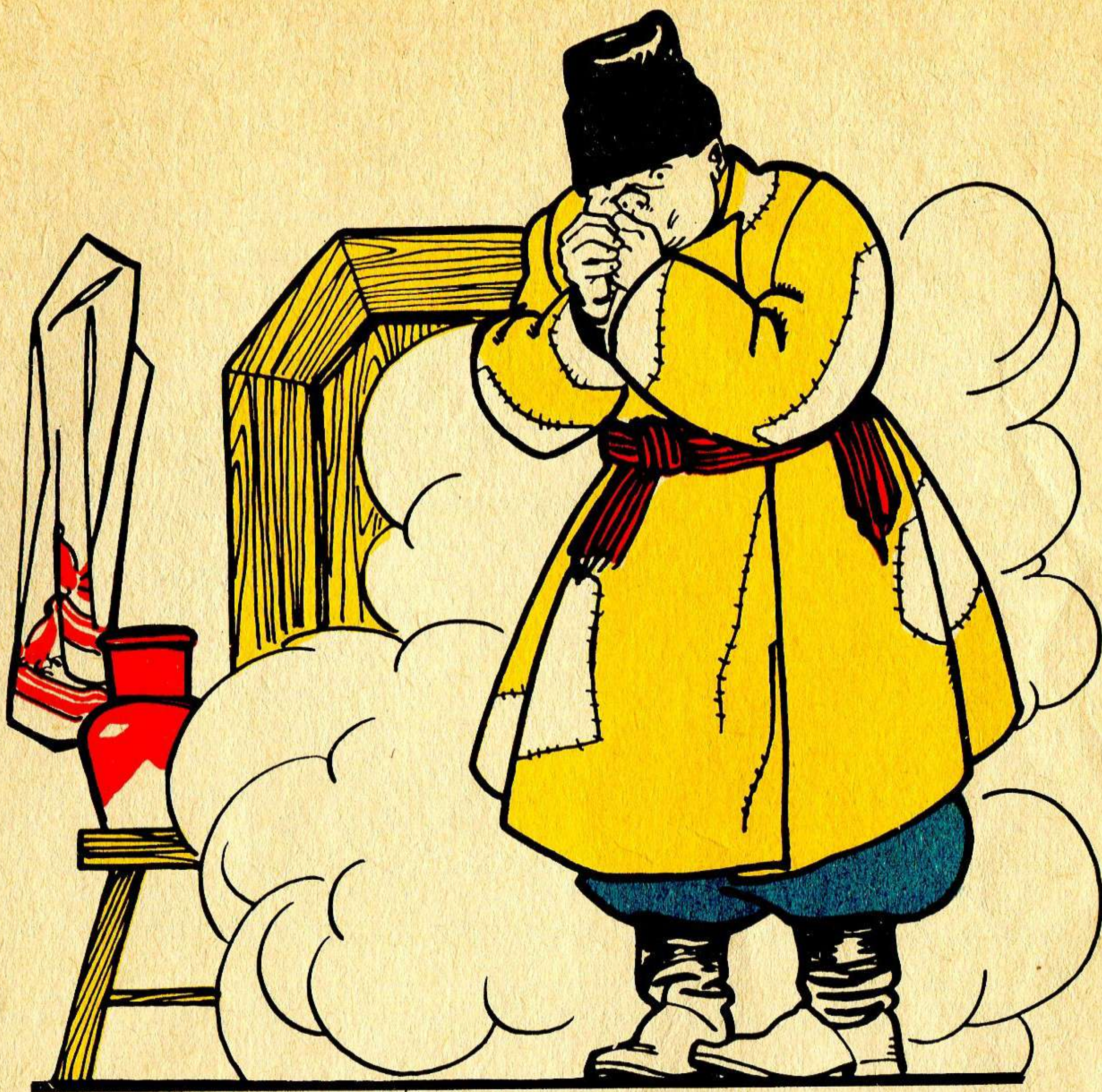
СПІВАЧКА.

КОРОЛЬ, КОРОЛИХА, КОРОЛІВНА.

ЦИГАН ТА ЦИГАНКА.

КОРОЛІВСЬКІ СЛУГИ

ТА ВЕСІЛЬНІ ГОСТІ.

ДІЯ ПЕРША

Хата селянина. Стіл, лави, мисник, посуда, піч, піл, образі і все інше.

ЯВА 1

Хома (*входить в хату в драній одежі; замурзаний*). Ну та й намерзся ж я здорово і таки натомився. Гаврило знов скаже, що я нічого не робив; батько та мати йому повірять знов і знов битимуть мене. Отак коїться у нас щодня. Інші

радять втопитись або повіситись, а я того не зроблю, бо гріх — терпітиму краще... Ославили мене ледацюгою,—нехай я буду ледацюга, ославили дурнем,—нехай буду і дурень, коли їм кортить мене мати за дурня... Полізу лиш на піч та одігріюсь, доки батько та мати вернуться з церкви, за одним заходом і спочину. (*Лізе на піч*). За віщо Гаврило раз по раз набріхує на мене? Батько й мати йому вірять. Я не смію сказати Гаврилові «брешеш», бо він старший; батько й мати не велять старшому брехню загинати, кажуть: гріх. Гаврило балакучий та гострий на язика, а я мовчазний.

ЯВА 2

Г а л ь к а (*входе*). Здоров, дурню!

Х о м а. Аби ти розумна.

Г а л ь к а. А де Гаврило?

Х о м а. Проти неба на землі, коли не спить, то сидить або лежить...

Г а л ь к а. Ач, дурний-дурний, а іноді таке вигада, що й розумний не вгада.

Х о м а. Скоріш горіх без зубів розкусиш, ніж слово без розуму розжуєш.

Г а л ь к а. Почав балакати нісенітницю. Скажеш Гаврилові, щоб вийшов увечері до криниці.

Х о м а. Я не чую.

Г а л ь к а. Давно тобі позакладало?

Х о м а. Тоді, як тобі пощербило.

Г а л ь к а. Що?

Х о м а. Те, що в лобі.

Г а л ь к а. Белькочи! Скажеш?

Х о м а. Ні.

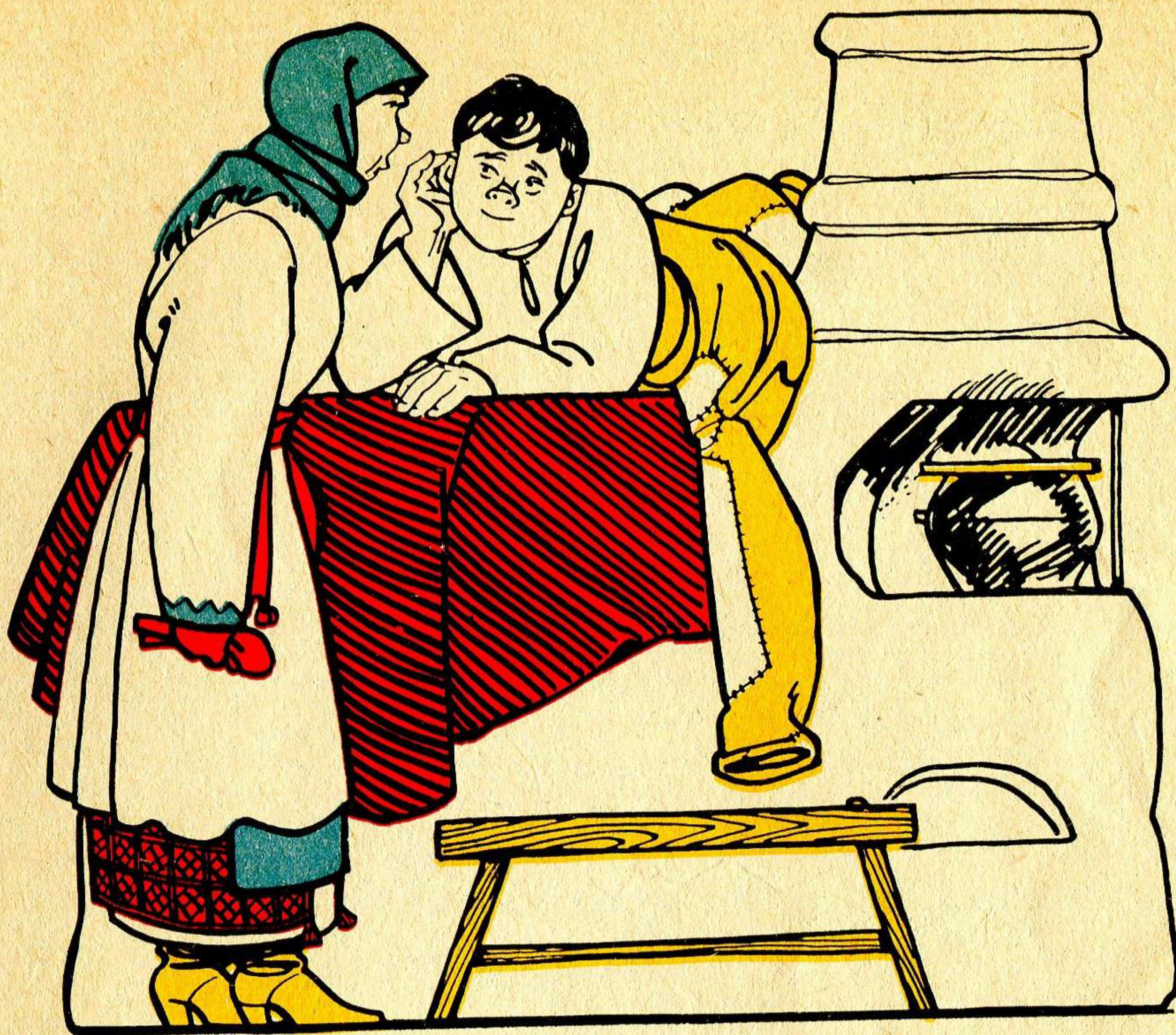
Г а л ь к а. Через що?

Х о м а. Через лінощі.

Г а л ь к а. Ось я тебе підбадьорю оцією кописткою¹.

Х о м а. У копистці два кінці: один по мені, а по тобі обидва.

¹ К о п и с т к а — дерев'яна лопатка для замішування тіста.

Г а л ь к а. Як не скажеш, то й не ходи повз наш двір ніколи — собаками зацькую!

Х о м а. Доки ти мене зацькуєш своїми, я тебе зацькую нашими, ось тільки з печі злізу. (*Хоче злізти з печі*).

Г а л ь к а. Цур тобі, пек! (*Хутко побігла*).

Х о м а. Ага, злякалась!.. Ач, не каже, щоб я вийшов до криниці, а Гаврила кличе!.. Хіба я такий і справді нікчемний?.. Вже нагрівся. Сьогодні неділя, доки не битий, давай співатиму... (*Співа*).

Тпрунди, тпрунди, тпрунди...
Ішов Гриць з вечорниць темненької ночі,

Сидить гуска на купині — витріщила очі,
Він на неї: гиля-гиля, а вона й присіла,
Якби не кий, не палиця, була б к чорту з'їла.
Тпрунди...

ЯВА 3

Г а в р и л о (входить). Дурневі і пісні дурні.
Х о м а. Авжеж. Ти б, може, співав, та гласу не маєш.
Г а в р и л о. Не знав, що робить, та пісень почну співать.
Х о м а. Розумному воно й не до речі.
Г а в р и л о. Авжеж. Хто в хату ввіходив?
Х о м а. Той, хто вийшов.
Г а в р и л о. Я тебе питаю.
Х о м а. Я ж відповідаю.
Г а в р и л о. Парубок чи дівка?
Х о м а. Гаразд не розглядив... Либонь, коза.
Г а в р и л о. Дурень ти!
Х о м а. Я це знаю. А ти розумний.
Г а в р и л о. Я теж це знаю.
Х о м а. Найрозумніший той, котрий сам себе лічить розумним, а про людей хоч і байдуже.
Г а в р и л о. Іменно.
Х о м а. Це на тобі прикметно: і ззаду, і спереду.
Г а в р и л о. Я сам це знаю. А хто найдурніший?
Х о м а. Той, котрий сам себе лічить розумним.
Г а в р и л о. А ти яким себе лічиш?
Х о м а. Меншим.
Г а в р и л о. Ні, не те. Ти сам себе дурним лічиш чи розумним?
Х о м а. Навіщо про те питаєш, що давно знаєш? Не штука щодня танцювать від порога, а ти потанцюй до порога.
Г а в р и л о. Що-о?
Х о м а. Розжуй спершу та й з'їж, а як гірке — виплюй.
Г а в р и л о. Це вже: «Говорила покійна до самої смерті та все чортзна-що...»

ЯВА 4

Входять батько й мати.

Б а т ь к о. Б а ч: хто де, а Хома завжди на печі.

Х о м а. Бо змерз.

М а т и. Від чого ж то? *(Роздягається)*.

Х о м а. Від того, від чого всі люди мерзнуть — від морозу.

Б а т ь к о *(роздягся)*. Коли б робив, було б тепло.

Х о м а. Я все зробив, що треба було.

М а т и. Що ж ти зробив?

Х о м а. Спитайте Гаврила.

Г а в р и л о. Сидів на тину та в носі колупав.

М а т и (до Гаврила). Ось вона, роботяща душечка!

Г а в р и л о (цілує їй руку). Як я на вас не робитиму, то хто ж і робитиме?

Б а т ь к о. Спасибі господеві, що наградив нас тобою! За таким клопотуном нам, старим, можна безпечно віку доживать.

Г а в р и л о. Ви, тату, раз у раз кажете, що бог труди любить, от я і труждаюся. (Цілує батькові руку). Хліви вже почистив, худобу напоїв, підкинув паші, ополонку прорубав...

Х о м а. Ти?

Г а в р и л о. Може, ти хоч трохи допоміг?

Х о м а. А то ж і ні?

Г а в р и л о. Брешеш! Дивіться, мало що не увесь час сидів на призьбі або на тину та бринькав на губах або длубався в носі, ще й каже: «робив»!.. Ах ти, брехун всесвітній!.. Подозвольте, тату й мамо, почастувать його хоч качалкою, хоч кописткою або дати йому по мармизі?

Б а т ь к о. Сьогодні неділя, не годиться...

М а т и. Набився ти його і в будень, нехай вже в свято обідеться так.

Г а в р и л о. Ну, кажи, хто хліви почистив?

Х о м а. Хіба ти? Ти тільки цигарки крутив.

Г а в р и л о. Брешеш! Скотину хто напоїв, корму хто підкинув?..

Х о м а. Я.

Г а в р и л о. Брешеш! Ополонку хто прорубав?

Х о м а. Я!

Г а в р и л о. Ах ти ж брехун! Подозвольте потягнуть його хоч качалкою, хоч рогачем?

Б а т ь к о. Годі! Бачу, що бійкою його вже не доймеш.

М а т и. То ти лінувався і сьогодні, і сьогодні нічого не зробив? Не дам же я тобі обідати, — от що!

Б а т ь к о. Іменно. Вчи ледачого не холодом, а голодом.

М а т и. Посьорбай замість борщику водиці, а замість каші умни цвілого сухаря... Більш нічого не дам сьогодні!

Б а т ь к о. Годилося б і того не дати.

Г а в р и л о. Та вже, мамочко, прибавте йому хоч дрібок солі. (Цілує їй руку). Як же сухар без солі?

Все моє добро, котре придбав тяжкою працею, віддаю одному Гаврилові. Піду завтра до волості і все спишу на бомазі. Ось як воно буде!

Г а в р и л о (*цілує його в руку і падає до ніг*). А я вашу старість догляну якнайкраще. За моєю головою та за моїми клопотами ви житимете, як у бога за дверима.

Б а т ь к о. Спасибі тобі, синку.

М а т и. Ти наша єдина надія і втіха.

Г а в р и л о. Та вже, тату й мамо, подаруйте Хомі хоч те ягня, що скалічило, бо все рівно воно здохне, а на його щастя, може й виходиться...

Х о м а. Нічого мені не давайте, нехай все йому.

Г а в р и л о. А де будемо обідати: тут чи в хижці?

М а т и. У хижці, бо тут як обідатимем, то боюсь, щоб моє серце не озвалось до того лобуряки.

Г а в р и л о. Піду злагоджу там що слід до обіду.

М а т и. Коли б нам господь допоміг висватать тобі, синку, путящу дружину, а нам невістку.

Г а в р и л о. То цілком у вашій волі. (*Пішов*).

Б а т ь к о. Упадливий парняга.

М а т и. Наградив нас господь синочком.

Х о м а. Невже ви всьому тому вірите, що Гаврило каже?

Б а т ь к о. Ану, почни базікать!

Х о м а. Гаврило дурить вас, він бре...

Б а т ь к о (*схопив макогона*). Заціп мені зараз пашеку, а то я тебе оцим макогоном опережу!.. Як ти смієш на старшого казати: бреше?

М а т и. Годі, старий, схаменись: неділя!..

Б а т ь к о. Ото тільки що неділя, а то б я йому задав... (*Кидає макогоін*).

М а т и. Ходім обідати.

Пішли.

Х о м а. Чим я так тяжко провинив, що батько й мати раді мене здихатись? За віщо брат рідний підохочує батька й матір проти мене? Роблю щодня не вгаваючи, і сьогодні все сам зро-

бив, а Гаврило тільки кури́в та насіння лузав: а мені за те й обідать не дають. Мабуть, і сорочок не дадуть пере́мінить,— вже третій тиждень, як пере́міняв... Ну́жа зовсім заїла, тіло свербить, аж горить!.. Немов полудою засліпило очі батькові та матері, немов їм починено чи наврочено?.. Де мені терпіння здобуть? Нестача вже його... *(Вхопив голову руками)*.

ЯВА 5

Входить за́хожий дід (старець).

Д і д. Чи є хто в хаті, чи нікого нема?

Х о м а. А що вам, дідусю, треба?

Д і д. Що ж старцеві треба, як не шма́ток хліба?

Х о м а. Я дав би вам і цілий хліб, коли ж і самого лишили тільки з цвілим сухарем. *(Дає сухар)*. Натє ось останнього, а я й так перебуду...

Д і д *(взяв сухар)*. Ну, спасибі тобі і за цвілого сухаря! *(Хова в торбу)*. За те, що віддав останнього сухаря, візьми ось цю ниточку з крющечком і причепи її до лозини та й піди до річки і закинь ниточку в ополонку, а лозину держи в руці і промов: «Ловись, рибко, велика й маленька!» Вчепиться до крющечка щучка невеличка, і промовить вона до тебе людським гласом: «Відпусти мене, Хомо, я тобі в великій пригоді стану: що звелиш, все робитиму». Скажеш тільки: «По щучому велінню, по моєму хотінню» з'явись, їстівне і випивне!» — і з'явиться все вмить. Прощай! Але пам'ятай мою науку. Не роби людям нічого лихого, плати їм за зле добрим: бо вони здебільшого й самі не відають, що творять. *(Пішов)*.

Х о м а *(здивований, по паузі)*. Чи це навсправжки, чи у сні мені вбачилось? Диво та й годі! І в хату увійшов дідок — собаки не дзявкнули, і з хати пішов — ні одна не обізвалась!.. А наші собаки дуже лихі на старців... Завтра піду до річки і спробую цю ниточку, а тепер ляжу, може, з голоду засну. *(Ляга)*.

ЯВА 6

Г а л ь к а. Гаврило постеріг мене через вікно, певно, зараз прийде. А де ж дурень? (*Дивиться на Хому*). Спить... Спи, спи, лебедику, нехай тобі присниться смачний обід! Спать та їсти, їсти та спать — ото твоя робота.

Х о м а (*вбік*). Не скажу їй, що не сплю, бо знов ображатиме; краще мовчатиму.

Г а в р и л о (*входе*). Нікого тут нема?

Г а л ь к а. Дурень на печі.

Г а в р и л о. Та то байдуже. Що він робить?

Г а л ь к а. Хропе.

Г а в р и л о. І гаразд.

Г а л ь к а. Антін казав мені біля церкви, що прийде увечері за рушниками.

Г а в р и л о. А ти за кого охотніш пішла б: за нього чи за мене?

Г а л ь к а. Вгадай.

Г а в р и л о. Скажи сама.

Г а л ь к а. Котрий вперед посвата, за того й піду.

Г а в р и л о. Так?

Г а л ь к а. Вже ж не інак.

Г а в р и л о. Забула, як казала, що ні за кого, опріч мене?

Г а л ь к а. Коли це?

Г а в р и л о. Скажеш: не казала?

Г а л ь к а. Може, коли й казала, тепер вже забула.

Г а в р и л о. Так ти он яка?

Г а л ь к а. А ти кращий? Не казав хіба Марині, що свататимеш її?

Г а в р и л о. Мало чого не говориться!

Г а л ь к а. То тобі можна язиком плескати, а другому зась?

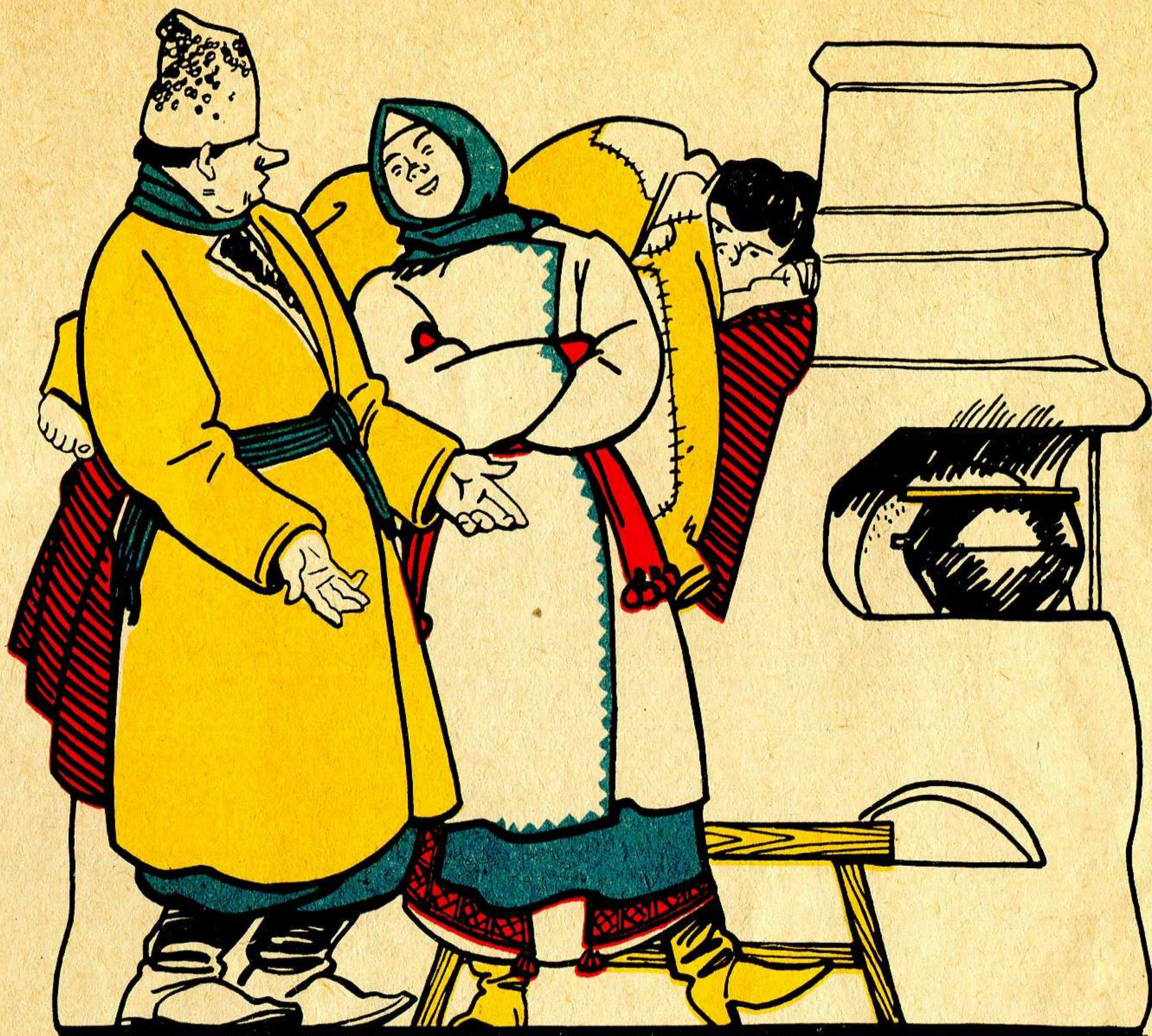
Г а в р и л о. То, може, коли там в шутки і...

Г а л ь к а. А хіба й я не можу шуткувати?

Г а в р и л о. А батько вже в моїх руках цілком. Завтра іде до волості, пише бомагу на мене.

Г а л ь к а. А Хомі?

Г а в р и л о. Йому дуля під ніс.

Г а л ь к а. Все твоє буде?

Г а в р и л о. Авжеж. А за тобою що дадуть?

Г а л ь к а. Корову з телям, три вівці...

Г а в р и л о. Малувато.

Г а л ь к а. Може, ще що прибавлять.

Г а в р и л о. Нехай дадуть дві корови.

Г а л ь к а. Двох не дадуть.

Г а в р и л о. Ну, то ще хоч двох бузівків? ¹

Г а л ь к а. За бузівків не знаю.

Г а в р и л о. Без бузівків діло заотоситься... малувато...

¹ Бузівок — однолітнє теля.

Г а л ь к а. Ох, і любитиму ж тебе, господи, любитиму!..

Г а в р и л о. Та то положим... Тільки, щоб бузівків дали, бо малувато...

Г а л ь к а. Як же ми будем жити: укупі з старими чи нарізнь?

Г а в р и л о. Вони житимуть у хижці.

Г а л ь к а. Так краще. А ще краще було б, коли б вони зовсім окреме жили, у другій хаті.

Г а в р и л о. Згодом можна буде і зовсім витурить.

Г а л ь к а. Ото гаразд буде! А Хому куди подінемо?

Г а в р и л о. Нехай іде, куди очі втраплять, на чортового батька він нам?

Г а л ь к а. Ти йому нічого з хазяйства не даси?

Г а в р и л о. Дам три вирви в шию.

Г а л ь к а. Одначе пора йти. Сьогодні увечері за рушниками?

Г а в р и л о. Мабуть.

Г а л ь к а. Прощай... *(Побігла)*.

Г а в р и л о. От і вгадай, котру сватать: чи цю, чи Марину?.. І Марина ловка дівчина, і ця акуратна... Посватаю Гальку, а як бузівків не дадуть,— піду до Марини. *(Пішов)*.

Х о м а. Гарну новину прочув: мене в три шиї, і батькаматір згодом витурять,— ловко! Ану, піду, попробую закинуть вудочку. *(Пішов)*.

ЗАВІСА

ДІЯ ДРУГА

Там же

ЯВА 1

Га в рило (входе). Зовсім скутився Хома: зробив собі з нитки вудку, пішов до річки, став над ополонкою, я гукаю, щоб ішов робить, а він рукою маха та гука: «Не мішай ловить пироги!» Треба б худобі паші підкинуть, до млина пшеницю одвезти — змолоть на коровай та на шишки, гній треба повикидять з хлівів — невже все те я мушу сам зробити?

Піду ще гукну, як не послуха — битиму, так оддубасю, що аж опухне ввесь... Сьогодні починається моє весілля, мені треба і про те і про друге подумати, і про горілку і про страву... Клопоту он скільки!.. Ох і битиму ж Хому!.. (Пішов).

ЯВА 2

Б а т ь к о (каже до матері). Кажу ж тобі, що все списав на Гаврила, як учора казав. (Сідає).

М а т и. Гарна буде у нас невістка Галька. Сьогодні аж двічі одвідувала і така ввічлива та трудяща. Вбігла, зараз вихопила у мене рогача з рук: «Дайте,— каже,— мамо, я допоможу вам горшки в піч позасовувати!..» І позасовувала. Потім покоришила закришку¹.

Б а т ь к о. Буде якраз до пари Гаврилові, обоє тружда-тимуться, а ми, старі, на них тільки дивитимемся та богові дякуватимем, що послав таке щастя.

М а т и. Еге ж...

Г а в р и л о (входе охаючи). От халепа! Ой-ой-ой!.. От тобі і весілля!..

Б а т ь к о. Що трапилось? Невже з тестем побився?

М а т и. У тебе кров з носа юшить!..

Г а в р и л о. Нечувана дивина! Хома закинув у ополонку ниточку та й бабляється там; я гукнув на нього, щоб ішов робить, він не слуха...

Б а т ь к о. От сатана!.. Було б палюгою його!

Г а в р и л о. Стривайте ж бо! Я взяв відра та до нього, щоб хоч води наносив. Кажу: наноси води, а він таки не слуха; я хотів його за чуба вхопити, а він тоді як загука: «По щучому велінню, по моему хотінню» нехай Гаврило наскубе собі чуба!» Звідки взялась невидима сила та як ухопе мене за чуба, як крутне туди-сюди, мало голови не опатрала. Потім він гукнув: «Годі!» Воно й перестало скубти. Я підняв ку-

¹ З а к р и ш к а — те, що кришать у борщ.

лаки та до нього — хотів побить; а він знов: «По щучому велінню, по моему хотінню» бий, Гаврило, сам себе!» Як почав я гатить себе по пиці та по ребрах, аж шкура на мені лущить!.. Далі він знов гукнув: «Годі!» Ой лишенько!.. Ой-ой-ой!..

М а т и. У тебе синяки під очима!

Г а в р и л о. Під очима то ще нічого, а либонь, і ребер скількохсь переламано. Ох, боже мій!.. Прийдеться по знахарку посилать або по костоправа!.. Ой, боже мій!.. (Ханається за боки).

Б а т ь к о (зрушено). Та що ж це воно таке?

Г а в р и л о. Кажу ж вам, нечувана дивина!.. Ох, боже мій!.. Ой, пикочко моя, ой, реберця мої!..

М а т и. Де ж він зараз?

Г а в р и л о. Біля ополонки. В одній руці держе вудку, а в другій пиріг з сиром; пляшка горілки стоїть біля нього на льоду і пироги.

М а т и. Хто ж то йому дав?

Г а в р и л о. Хто? Невидима сила!

Б а т ь к о. Піду гляну, що там за дивина? Чи горілка ж у пляшці, чи, може, вода?

Г а в р и л о. Горілка, бо пахтить здалеку.

Б а т ь к о. Ану, піду покуштую. (*Глянув у вікно*). Чи ба! От так штука! Швидш сюди, стара! Чи ти бачиш?

М а т и (*дивиться у вікно*). Свят, свят, свят!.. Саме коромисло несе відра з водою, а позаду йде Хома і їсть пиріг. Та як гарно зодягнений!

Відчиняються двері, проходить коромисло з відрами.

Г а в р и л о. А що, не невидима сила? Ох, боже мій!..

М а т и. Мені аж страшно, старий!..

Б а т ь к о. Та й у мене мороз поза шкурою йде!.. Глянь: за відрами пляшка йде і пироги.

ЯВА 3

Х о м а (*входить з пирогом в руці*). Такого смачного пирога я ще зроду не їв. Мабуть, з такого борошна пироги їдять тільки королі. (*До Гаврила*). А що, й досі стогнеш, добре себе оддубасив? Бач, не тільки у палиці два кінці, а і в кулаці два боки... «По щучому велінню, по моєму хотінню» нехай вже у Гаврила не болить! Ну, що?

Г а в р и л о. Дивіться, зразу одпустило, немов і не боліло. (*Регоче*). А я вже думав, що й дуба дам!

Х о м а. Утри ж пику, то й синяків не стане.

М а т и. Чи ба, синяків неначе й не було!..

Б а т ь к о. Ти ж як оце: не своїм духом чи, може, накладаєш з тим, що під греблею?

Х о м а. Той, що під греблею, уночі орудує, а у нас зараз день.

Б а т ь к о. А ось побачимо, що ти зможеш проти образу та проти страшної свічки? *(Встає з лави і хоче йти до образів)*.

Х о м а. «По щучому велінню, по моему хотінню» пришийтесь, тату, до лави!

Б а т ь к о *(сів)*. Що воно? *(Хоче встать)*. Не пуска!.. Неначе що приплішило до лави.

М а т и. Мене не приплішить. *(Схопилася)*.

Х о м а. «По щучому велінню, по моему хотінню» сядьте, мамо, на піч та заспівайте нам жалібної.

М а т и *(йде до печі)*. Невидима сила веде!.. Пустити-бо!.. Таки ж на піч не полізу!... *(Лізе на піч)*. Пустити-бо, кажу!.. *(Сіла)*. Нізачо не заспіваю. *(Співа)*.

Світи, місяцю, і ви, ясні зірниці,
Нема милого — невеселі вечорниці.

Х о м а. Чудова пісня. Тепер таких вже не співають.

М а т и *(співа)*.

Візьму відерця та піду до криниці...

(Говорить). Годі, абощо?

Х о м а. Ні, співайте далі: чудова пісня.

М а т и. Не хочу вже співать.

Х о м а. Доспівайте до краю, бо вже більш не почуємо такої пісні.

М а т и.

Вечеряй, мила, вечеряй та будь здорова,
Бо мені стелеться аж у Крим дорога...

Х о м а. У нас сьогодні весілле буде? Не журитись, а веселитись пора. «По щучому велінню, по моему хотінню», батько з матір'ю, танцюйте на radoщах, що жените синопка, а жених хай на губах бринька.

Б а т ь к о *(почина танцювать)*. Та чи ти не здурів?

Х о м а. Порозумнішав!

М а т и *(танцює)*. Отаке на старості сміховисько!

Х о м а. Аби не плакати... А скільки я вилив сліз?..

Г а в р и л о. По губах неначе хтось смичком ялозить!..
(Грає на губах).

Х о м а. Ото твоя вхвалена робота!

Б а т ь к о. Нехай би сп'яну танцював, а то...

Х о м а. Насухо втішніш.

М а т и (підстрибує). І замолоду так не підстрибувала, як оце мене підкида до стелі.

Б а т ь к о. Зроду-віку навприсядки не танцював, а тепер довелось...

Х о м а. Ну, годі!

Б а т ь к о (сіда на лаву). Отак чуба нагрів, ледве відди-
хаюсь.

М а т и. Це тобі замарудилось нас маніжити? (Пада на лаву немощна).

Х о м а. А ви мене мало маніжили? Тільки що я вас тан-
цями та співами, а ви мене: і батогом, і макогоном, і рога-
чем, і кописткою?.. Гаврило, чи не хочеш день на троє у ту
шкуру, в якій я ще вчора був?

Г а в р и л о. Ні, цур їй!..

Б а т ь к о. Та це чи не кара нас господь, але за віщо ж?

Х о м а. За те, мабуть, що ви вірили набрехам Гаврило-
вим. Гаврило, признавайся зараз, а то знов «по щучому ве-
лінню» битимеш себе так, що й не підведешся. Кажі: робив
я чи лінувався?

Г а в р и л о. Простіть, тату й мамо! Я раз у раз дурив
вас: Хома працював, а я лінувався!.. (Пада навколюшки).

Б а т ь к о. Так ти навмисне підводив нас на гріх? Стара,
подай зараз бомагу, зараз все перероблю на Хому.

М а т и. Чи не супостат?

Х о м а. Ні, тату, як вже зробили, нехай так і зостанеться;
мені вашого нічого не треба. Гаврило, встань з колін. Ти
похвалявся ще де у чім проти батька-матері, як оженишся
на Гальці?..

Г а в р и л о. Покаюсь, ей-ей!..

Х о м а. Простіть Гаврилові, а я йому теж прощаю!

Б а т ь к о. Нехай буде по-твому.

Х о м а. Ні, не по-моєму, а по-божому!

М а т и. Он яке дивовиння!..

Г а в р и л о (цілує батькові й матері руки). Простіть мене, прости і ти, Хомо!

Х о м а. Вже простив. Іди ж мерщій за весільними гостями та за своєю молодю. Нічого не лагодьте на весілля, все з'явиться вмиль, «по щучому велінню».

Гаврило пішов.

Заготовте, тату, порожню пляшку та чарку, а ви, мамо, великі горшки задля страви.

Батько йде до мисника, бере пляшку і чарку, мати лагодить горшки.

«По щучому велінню, по моєму хотінню» налийся, пляшко, і не спорожняйся, аж доки край весілля; горшки, наповніться стравою: борщем, кашею і гов'ядиною, щоб стачило всіх гостей нагодувати. Як вертатиметься Гаврило з весіллям, щоб був зодягнений, як крамар, і щоб коровай і шишки упали до рук молодого і молоді.

Б а т ь к о (*дивується*). Чи ба, вже й повна пляшка!..

М а т и. Страва в горшках сповняється, аж покришки підійма; та яка гаряча, немов зараз з печі!

Х о м а. Бо в королівській печі варилась. Почастуйте, тату, себе, матір та й мене за одним заходом.

Б а т ь к о (*налива*). Перехрестить можна?

Х о м а. Не тільки можна, а й слід.

Б а т ь к о (*перехрестив чарку і випив*). Та яка ж міцна! (*Частує матір*).

М а т и (*випива*). Ця зразу звалить з ніг.

Х о м а. Горілка — не журба, — сьогодні звале, завтра підійме. (*Випива*). Таку горілку тільки королі п'ють.

Чутно весільну пісню.

Пусти, свате, в хату, тут нас небагато.
Четверо та п'ятеро, а всіх дев'ятеро.
А як же ми оглянемося, то і в хату не вберемося.

Входять старости, за ними гості весільні.

1 - й староста. Благословіть молодим в хату вступити, образам помолитись, отцю-неньці уклонитись!

Входять Гаврило і Галька.

Б а т ь к о й м а т и. Бог благословить!

1-й староста. Ураз.

Б а т ь к о й м а т и. Бог благословить!

1-й староста. Удруге.

Б а т ь к о й м а т и. Бог благословить!

1-й староста. Утретє.

Б а т ь к о й м а т и. Усі три рази бог благословить!

Молоді кланяються.

Г а в р и л о. Чудасія, тату! Тільки що доходимо до наших воріт, аж це, неначе з неба, бух каптан мені на плечі; а потім прямо мені на руки коровай.

Г а л ь к а. А мені шишки, з стьожками та квітками!

Г о с т і. Істинная правда! Верно!.. Іменно!.. Нечувана, невидана дивина!..

Г а в р и л о. Гляньте, з якого білого тіста коровай!
(Кладе на стіл).

Г а л ь к а. А шишки неначе сама королівна пекла та уквітчувала.

Х о м а. Такий коровай та шишки їдять тільки королі. Частуйте, тату, гостей! Становіть, мамо, страву на стіл!

Батько частує, мати ставляє страву.

1-й староста (випив). Ох, і ловка ж горілка!

2-й староста (випив). Зроду-віку не пив такої!..

1-й гість (п'є). Це, мабуть, настояща панська!

2-й гість (п'є). Кажі — купецька!..

Х о м а. Королівська!

3-й гість (випив). Тут не те диво, а ось що! Гляньте на пляшку: скільки не частують, а вона повнісінька...

4-й гість. Імо-їмо страву, а вона не зменшається!

Г а в р и л о. Це все Хома призвів таке!

В с і. От тобі і дурень!

Пізнають Хому.

Ото ж і він?

Д р у г и й. От тобі і ледащо! У яким жупані! От тобі й божевільний!

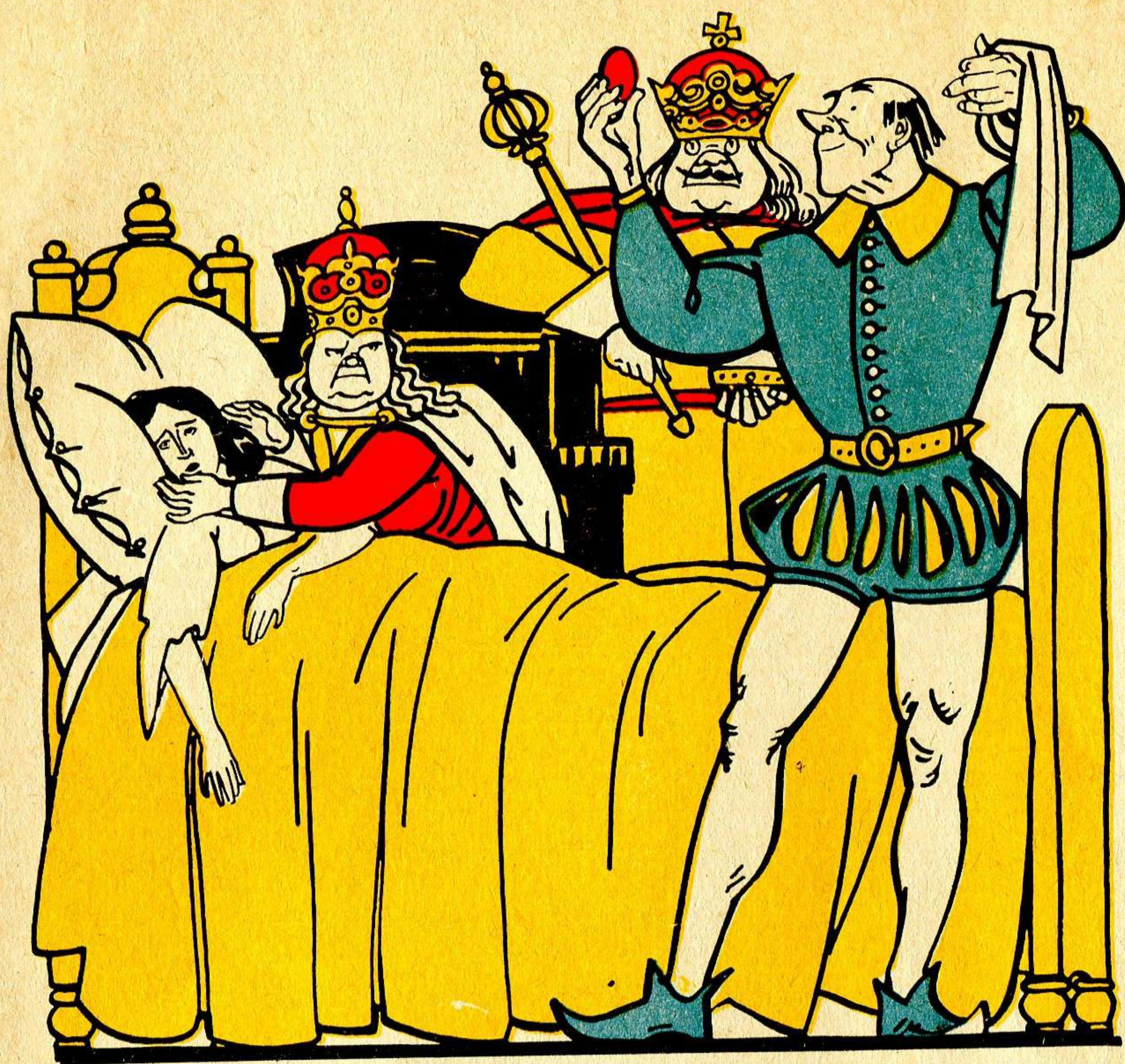
Т р е т і й. Розкажи нам, Хомо, якою ти невидимою силою орудуєш?

Х о м а. Не цікавтесь, а то язика проковтнете... Ну ж, починайте веселитись!.. «По щучому велінню, по моему хотінню»: старі навскоки та навприсяди, хлопці губи настановляйте та гудіть, а дівчата на їх губах бринькайте!..

Старі танцюють, хлопці оддимають губи, дівчата бринькають.

Так, ловко! А ти, Гавриле, грай на губах Гальчиних. Пішов світ навиворіт!..

ЗАВІСА

ДІЯ ТРЕТЯ

Королівські хорони. Король і королиха сидять у кріслах засмучені, королівна лежить хвора на ліжку.

ЯВА 1

Король. З скількох земель вже приїздили лікарі, а ні один не зміг вигоїти моєї хворої дочки. Один тільки дідок, старець, сказав, щоб знайти такого чоловіка, котрий би розсмішив королівну, і зараз вона одужає.

Короліха. Та чи знайдеться ж такий?

Король. Я послав гонців по всіх царствах-государствах: на схід і на захід, на південь і на північ — шукать такого. Якщо він розсмішить нашу доню, то віддам йому півкоролівства свого і грошей скільки тисячів, ще й дочку висватаю за нього.

Гонець (*вісник вбігає*). Королю величний!.. З'явивсь якийсь сміхотвор, що гарячу смолу ковта, стьожки з рота сота; торбинка несе йому яйця, а капелюх яешню смажить... Ще й по канату ходить і через голову перекидається!

Король. Веди його швидш сюди!

Короліха. Я ще не бачила, як торбинка яйця несе.

ЯВА 2

Сміхотвор (*входить*). Маю честь з'явитись, вашій королівській величності низенько вклонитись. (*Кланяється*). Я шутками людей звеселяю і тим собі хліб заробляю; нісенітниці торочу і розумним голову морочу.

Король. Донечко, глянь-бо на цього сміхотвора.

Сміхотвор. Оце свічка. (*Вийма з кишені*). А оце шпичка. (*Вийма*). Де б взяти стола? (*Бере столик*). А оце смола. Зараз зварю собі кулешику та поїм, а потім покажу хвокуси-покуси та викрутаси-вихиляси!.. (*Почина ковтати смолу, потім сота з рота стьожки*). Це королівні на кісники. (*Подає королісі*). А оце у мене торбинка. Тільки вона не торбинка, а курочка. Ко-ко-ко!.. (*Трусе торбинку, з неї викочується яйце*). Ще раз ко-ко-ко! Ось і друге яєчко!..

Королівна. Не розсмішить він мене. Нехай собі йде з богом.

Король. Іди собі, сміши других. (*До гінця*). Нехай видадуть йому сотню карбованців на проїзд.

Сміхотвор. Спасибі. (*Уклонився і пішов*).

Короліха. А може, донечко, він розсмішив би тебе, коли б через голову перекинувся?

Королівна. Ні, мамо! Хто напотужується других смі-

шить, смішить більш самого себе. Надивилася я на таких сміхотворів вволю, і вони мені завжди здавались жалісливими, а не смішними... Бачила, правда, що інші і сміялись з них, але то такі, котрих сльози не проймуть ніколи.

Король. Горенько нам з тобою! Та невже ж таки нема в світі такого, щоб розсмішив тебе?

Королівна. Повинен бути. Траплялось бачити людей, що простягають руки і роблять плаксиві тварі, щоб визвать жалість, декотрі й справді можуть плакати; але той жаль, ті сльози напускні, і вони нас не зрушують... І знов трапляється зустрінути людину, котра не простяга руки і ні об чім не просе, а в її блідім лиці вбачається такий невимовний смуток, в її погасаючих очах спалахне таке тяжке горе, що несамохіть, дивлячись на неї, заллешся сльозами. Ото є, мамочко, сама натура, сама правда, то є справжнє непідроблене горе!.. Так і сміх. Де зовсім не сподіваєшся вбачити його, він налопом¹ обходить тебе, і раптом розсмієшся невдержно, незупинно...

Король. Так, так, доню, певно так.

Гонець. З'явилися співачка і танцюристи.

Король. Як, донечко, скажеш, чи впускать?

Королівна. Може, співачка хоч трохи заколише і приспіва мою скруху...² Люблю я спів!..

Король. Впустіть співачку!

Входить співачка.

ЯВА 3

Співачка (вклоняється). Вашій королівській величності рада до послуги. Спів мій прирівнюють до співу жайворонка та соловейка; ті, котрі слухали мене, казали, що я можу загоїти найтяжчу біль, закохати своїм співом небо, зачарувати місяць і зорі, присмирити найлютішого звіра.

¹ Налопом — нахабно.

² Скруха — журба, туга.

Король. Мало чого не плещуть... сказано — язик без кісток.

Короліха. Співай, чаруй нас.
Співачка (*співа*).

Не щечечи, соловейку,
На зорі раненько,
Не щечечи, манюсенький,
Під вікном близенько.

Твоя пісня дуже гарна,
Ти гарно співаєш,
Ти щасливий: спарувався
І гніздечко маєш.

А я бідна, безталанна,
Без пари, без хати,
Не довелось мені в світі
Весело співати...

Королівна починає плакати.

Король. Годі, годі! Ще більш зворушила серце моїй дитині. Але за гарний і чарівний твій спів візьми ось перстень мій. Хай дадуть їй сотню червінців на проїзд; а в часописах¹ хай надрукують, що ще не було такої співачки і повік не буде!

Співачка вклоняється і виходить.

Гонець. Циган і циганка.
Король. Впусти їх.

ЯВА 4

Циган і циганка вбігають.

Циганка (*кричить*). Гі-и! Чакча-ала-бим!..

¹ Ч а с о п и с — газета.

Співа циган, танцює теж.

Ох і теща моя, ти возлюбленна,
Нудно мені!..
Ой і дід лада-лада,
Ой і дід лада-лада,
Нудно мені!..
Від чого ж тобі та, мій зяченьку, занудило?
Ой і дід лада-лада,
Занудила мене дівчинонька-краса,
Чорнява.
Ой і дід лада-лада.

Королівна (одвертається). Годі.

К о р о л ь. Годі! Нехай видадуть їм по сотні карбованців на проїзд і по дві четвертини сала.

Ц и г а н. Батечку-королю, нехай ще хоч по четвертинці прибавлять на діток!

Ц и г а н к а. Може б, я поворожила? Вгадаю зразу, які очі зсушили, які скрушили!.. Гадаю на картах і на камінцях, ворожу на квасолі і на бараболі!..

К о р о л ь. Не треба, не треба!.. Жени їх!

Г о н е ц ь. Геть к бісу, коли честі не знаєте. *(Випихає цигана і циганку. Чутно стук і грюкіт).*

К о р о л ь. Що там за лемент?

Х о м а *(кричить за дверима)*. Швидше двері відчиніть, бо борщ утече і горох перекипить!..

Відчиняються двері, і вїжджає піч, у котрій горить вогонь і вариться страва; на печі сидить Хома з макітрою на голові і макогоном поганяє піч.

Тпру, приїхали! Якщо бажані гості, то вітайте, а як ні, в шию туряйте!.. Кланяється вам макітра з головою і коцюба з кочергою. *(Здійма макітру з голови, морда йому замурзана).*

К о р о л і в н а. Ха-ха-ха!

Всі починають реготать.

Х о м а. Коли сміхом вітають, стало бить, приймають.

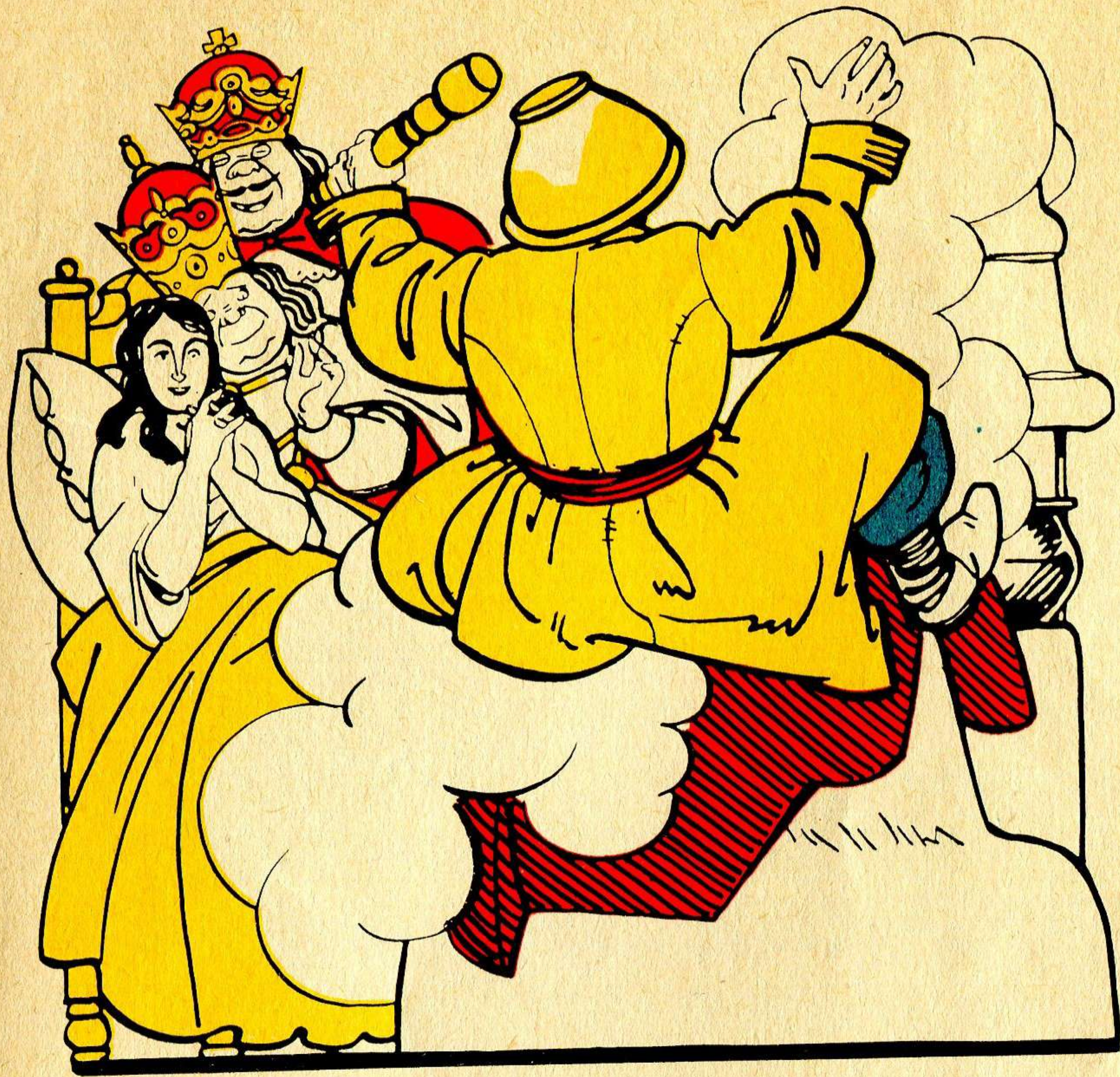
К о р о л і в н а *(регоче)*. Хай же тобі грець, який ти замурзаний!

Х о м а. То я квашу їв та не вспів облизатись!.. *(Витира лице)*. «По щучому велінню по моему хотінню» умить мене й причепурить!

З'являються руки, котрі вмивають його, витирають і розчісують волосся на голові.

А тепер я і з печі злізу. Оце ж я вам той самий Хома, що розуму нема. *(Уклоняється королеві й королісі).*

К о р о л і в н а. Іди ж, Хомо, сядь біля мене.

Х о м а (підходить, цілує руку і стає перед нею навколуюш-
ки). Карай мене або милуй!

К о р о л ь. Чи до вподоби тобі, доню, цей красунь?

К о р о л і в н а. Таким я його і в сні бачила, кращого мені
й не треба. (Садовить його поруч з собою).

К о р о л ь. Бути тобі, Хомо, нашим зятем! Вітайте моло-
дих!

В с і. Поздоров, боже, молодят, пошли вам радостей і дов-
гого віку!

Молоді уклоняються всім.

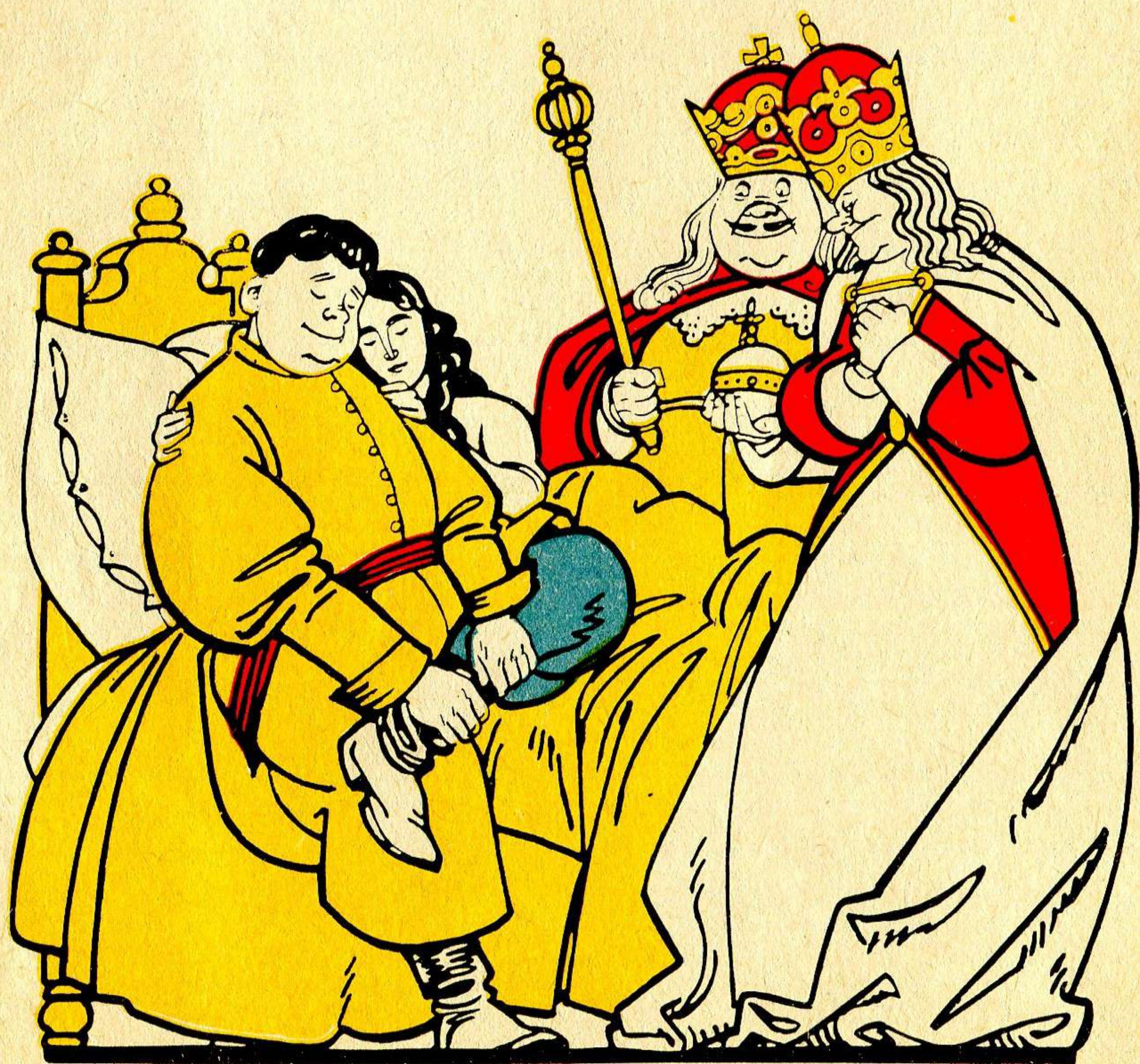
Х о м а. «По щучому велінню, по моему хотінню» щоб за-
раз тут з'явились мої батько й мати. Тим часом благословіть
молодих образам поклонятися, до вінця збиратись.

Кланяються.

Х о р.

Молоді до ніг уклоняються,
У отця-неньки благословляються...

К І Н Е Ц Ь.

Для молодшого шкільного віку

Марко Кропивницький
«ПО ЩУЧЬЕМУ ВЕЛЕННЮ»

Сказка

(На українском языкѣ)

Редактор В. А. Малишко. Художній редактор Г. Ф. Мороз. Технічний редактор В. С. Кривошеєв. Коректор Б. В. Богословський. Здано на виробництво 10.12.1967 р. Підписано до друку 29.VIII.1967 р. Формат 20x30 см. Фіз. друк. арк. 225. Умовн. друк. арк. 263. Обл.-вид. арк. 1,06. Тираж 150 000. Зам. № 241. Ціна 11 коп. Пант. офіс. № 2. Видавництво «Веселка», Київ, Кірова, 34. Зоб'явлено кольорового друку Комітетом по пресі при Раді Міністрів УРСР. Київ, Друкарня, 3.